

کتاب شب امتحان دین و زندگی (۳) دوازدهم از ۴ قسمت اصلی به صورت زیر تشکیل شده است:

۱) **آزمون‌های نوبت اول:** آزمون‌های شماره ۱ تا ۴ این کتاب مربوط به مباحث نوبت اول است که خودش به دو قسمت تقسیم می‌شود:

الف) آزمون‌های طبقه‌بندی شده: آزمون‌های شماره ۱ و ۲ را درس به درس طبقه‌بندی کرده‌ایم. بنابراین شما به راحتی می‌توانید پس از خواندن هر درس از درس‌نامه تعدادی سؤال را بررسی کنید. حواستان باشد این آزمون‌ها، ۱۶ نمره‌ای و مثل یک آزمون کامل هستند. در کنار سؤال‌های این آزمون‌ها نکات مشاوره‌ای نوشته‌ایم. این نکات به شما در درس خواندن قبل از امتحان و پاسخگویی به آزمون در زمان امتحان کمک می‌کند.

ب) آزمون طبقه‌بندی نشده: آزمون‌های شماره ۳ و ۴ را طبقه‌بندی نکرده‌ایم تا دو آزمون نوبت اول مشابه آزمون‌هایی را که معلمان از شما خواهد گرفت، ببینید.

۲) **آزمون‌های نوبت دوم:** آزمون‌های شماره ۵ تا ۱۲ از کل کتاب و مطابق امتحان پایان سال طرح شده‌اند. این قسمت هم، خودش به ۲ بخش تقسیم می‌شود:

الف) آزمون‌های طبقه‌بندی شده: آزمون‌های شماره ۵ تا ۸ را که برای نوبت دوم طرح شده‌اند هم طبقه‌بندی کرده‌ایم. با این کار باز هم می‌توانید پس از خواندن هر درس تعدادی سؤال مرتبط را پاسخ دهید. هر کدام از این آزمون‌ها، ۲۰ نمره دارند. در واقع در این بخش، شما ۴ آزمون کامل را می‌بینید. آزمون‌های شماره ۷ و ۸ به ترتیب امتحان نهایی‌های دی ۹۷ و شهریور ۹۸ رشته انسانی است که آن‌ها را با کتاب دین و زندگی عمومی رشته‌های ریاضی و تجربی سازگار کرده‌ایم. این آزمون‌ها هم نکات مشاوره‌ای دارند.

ب) آزمون‌های طبقه‌بندی نشده: آزمون‌های شماره ۹ تا ۱۲ را طبقه‌بندی نکرده‌ایم؛ پس، در این بخش با ۴ آزمون نوبت دوم، مشابه آزمون پایان سال مواجه خواهید شد. آزمون‌های شماره ۹، ۱۰ و ۱۱ به ترتیب امتحان نهایی‌های خرداد ۹۸، شهریور ۹۸ و دی ۹۷ عمومی و آزمون ۱۲ امتحان نهایی خرداد ۹۸ رشته انسانی سازگار شده با کتاب عمومی است.

۳) **پاسخ‌نامه تشریحی آزمون‌ها:** در پاسخ تشریحی آزمون‌ها تمام آن‌چه را که شما باید در امتحان بنویسید تا نمره کامل کسب کنید، برایتان نوشته‌ایم.

۴) **درس‌نامه کامل شب امتحانی:** این قسمت برگ برنده شما نسبت به کسانی است که این کتاب را نمی‌خوانند (🙄) در این قسمت تمام آن‌چه را که شما برای گرفتن نمره عالی در امتحان دین و زندگی (۳) نیاز دارید، تنها در ۱۷ صفحه آورده‌ایم، بخوانید و لذتش را ببرید!

یک راهکار: موقع امتحان‌های نوبت اول می‌توانید از سؤال‌های درس‌های ۱ تا ۶ آزمون‌های ۵ تا ۸ هم استفاده کنید.

فهرست

بازم‌بندی درس دین و زندگی (۳)

شماره درس	پایانی نوبت اول	پایانی نوبت دوم	صفحه آزمون	صفحه پاسخ‌نامه	نوبت	توضیحات
اول	۳		۳	۲۵	اول	آزمون شماره ۱ (طبقه‌بندی شده)
دوم	۳		۵	۲۵	اول	آزمون شماره ۲ (طبقه‌بندی شده)
سوم	۲	۷	۷	۲۶	اول	آزمون شماره ۳ (طبقه‌بندی نشده)
چهارم	۲		۸	۲۶	اول	آزمون شماره ۴ (طبقه‌بندی نشده)
پنجم	۳		۹	۲۷	دوم	آزمون شماره ۵ (طبقه‌بندی شده)
ششم	۳		۱۱	۲۷	دوم	آزمون شماره ۶ (طبقه‌بندی شده)
هفتم	-		۱۳	۲۸	دوم	آزمون شماره ۷ (طبقه‌بندی شده): نهایی دی ۹۷ انسانی سازگار شده با کتاب عمومی
هشتم	-	۷	۱۵	۲۸	دوم	آزمون شماره ۸ (طبقه‌بندی شده): نهایی شهریور ۹۸ انسانی سازگار شده با کتاب عمومی
نهم	-		۱۷	۲۹	دوم	آزمون شماره ۹ (طبقه‌بندی نشده): نهایی خرداد ۹۸ عمومی
دهم	-	۶	۱۹	۲۹	دوم	آزمون شماره ۱۰ (طبقه‌بندی نشده): نهایی شهریور ۹۸ عمومی
قرائت	۴	-	۲۱	۳۰	دوم	آزمون شماره ۱۱ (طبقه‌بندی نشده): نهایی دی ۹۷ عمومی
جمع	۲۰	۲۰	۲۳	۳۰	دوم	آزمون شماره ۱۲ (طبقه‌بندی نشده): نهایی خرداد ۹۸ انسانی سازگار شده با کتاب عمومی

شماره	kheilisabz.com	مدت آزمون: ۷۵ دقیقه	رشته: کلیه رشته‌ها به جز رشته انسانی	دین و زندگی (۳)
ردیف	آزمون شماره ۱			
درس اول				
۱	براساس آیه ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتُّمُّ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾ چرا خداوند می‌تواند نیاز انسان و هر موجود دیگری را برطرف کند؟			
۰/۵	درستی یا نادرستی جمله زیر را مشخص کنید. این‌که انسان بتواند با هر چیزی خدا را ببیند، معرفتی عمیق و والا و غیر قابل دسترس است.			
۰/۵	جاهای خالی را با کلمه‌های مناسب پر کنید. لازمه شناخت هر چیزی ..... و ..... به آن است.			
۱	بیت: «ذات نیافته از هستی، بخش / چون تواند که بود هستی‌بخش» بیانگر چه مفهومی از نیازمندی جهان به خدا در پیدایش است؟			
درس دوم				
۱	هر یک از آیات شریفه زیر بیانگر کدام یک از مراتب توحید است؟ الف) ﴿أَغْيَرَ اللَّهُ أَبْعَى رَبًّا﴾: ب) ﴿قُلْ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ﴾:			
۰/۵	در بخش مراتب توحید، هتماً به آیات هم دقت کنید، کلیدواژه آیات بسیار کمک‌کننده است.			
۰/۵	درستی یا نادرستی جمله زیر را مشخص کنید. این‌که پیامبر اکرم ﷺ و اولیای دین ﷺ از خود، توانایی برآوردن حاجات انسان را دارند، عین توحید است.			
۰/۵	به سؤال زیر پاسخ کوتاه دهید. این‌که خداوند به کسی اذن و اجازه تصرف در جهان را می‌دهد، به چه معناست؟			
۱	اصطلاح زیر را تعریف کنید. توحید در ربوبیت: مراتب توحید و شرک ممکن است به صورت تعریف نیز خواسته شود.			
درس سوم				
۰/۵	جاهای خالی را با کلمه‌های مناسب پر کنید. محور و روح زندگی دینی ..... و محور و روح زندگی ضددینی، ..... است.			
۱/۵	چگونه یک فرد دچار شرک عملی می‌شود؟			
درس چهارم				
۰/۵	به سؤال زیر پاسخ کوتاه دهید. به اقرار خود شیطان، او توانایی فریب چه کسانی را ندارد؟			
۰/۵	اصطلاح زیر را تعریف کنید. حُسن فعلی:			
۱	راه‌های تقویت اخلاص را نام ببرید.			
درس پنجم				
۰/۵	درستی یا نادرستی جمله زیر را مشخص کنید. کسی که اختیار را در بحث و سخن انکار می‌کند، در عمل از قدرت اختیار خود بهره‌ای نخواهد برد.			
۰/۵	جاهای خالی را با کلمه مناسب پر کنید. اعتقاد به ..... این اطمینان را به آدمی می‌دهد که جهان خلقت حافظ و نگهدارنده دارد که در کارش اشتباه نیست.			
۰/۵	اصطلاح زیر را تعریف کنید. قضای الهی:			
۱/۵	چه رابطه‌ای میان اختیار انسان با اراده خداوند وجود دارد؟ توضیح دهید.			

نمره	ردیف	آزمون شماره ۱	نوبت اول پایه دوازدهم	رشته: کلیه رشته‌ها به جز رشته انسانی	مدت آزمون: ۷۵ دقیقه	kheilisabz.com	دین و زندگی (۳)
۰/۵	۱۸	آیه ﴿و لا یحسینَ الَّذینَ کفروا اِنَّما نُملى لَهُم خیرٌ لِانفسِهِم اِنَّما نُملى لَهُم لیزدادوا...﴾ به کدام سنت الهی اشاره می‌کند؟	ارتباط آیات ابتدای درس ۶ با سنت‌های الهی و پیام‌های مربوط به آن‌ها را فراموش نکنید!				
۰/۵	۱۹	درستی یا نادرستی جمله زیر را مشخص کنید. عام‌ترین و فراگیرترین قانون خداوند سنت امداد الهی است که ثابت و همیشگی می‌باشد.					
۰/۵	۲۰	جای خالی را با کلمه مناسب پر کنید. سنت ..... شامل حال کسانی می‌شود که با نیت پاک، قدم در راه حق می‌گذارند.					
۰/۵	۲۱	به سؤال زیر پاسخ کوتاه دهید. خداوند ما را با چه چیزهایی امتحان می‌کند؟					
۱	۲۲	شناخت قوانین حاکم بر زندگی انسان‌ها چه نتایجی به دنبال دارد؟ (دو مورد)					
۱۶		جمع نمرات	موفق باشید				

کعبه	kheilisabz.com	مدت آزمون: ۹۰ دقیقه	رشته: کلیه رشته‌ها به جز رشته انسانی	دین و زندگی (۳)
نمره	آزمون شماره ۹			ردیف
۰/۵ ۰/۵ ۰/۵ ۰/۵ ۰/۵	<p>۱ آیات قرآن و حدیث:</p> <p>الف) با توجه به آیه شریفه ﴿إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوا هَذَا صِرَاطَ مُسْتَقِيمٍ﴾ راه درست زندگی کدام است؟</p> <p>ب) با توجه به عبارت قرآنی ﴿أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرْفٍ هَارٍ﴾ مقصود از بنای زندگی بر لبه پرتگاه چیست؟</p> <p>ج) آیه شریفه ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾ به کدام معیار تمدن اسلامی اشاره دارد؟</p> <p>د) براساس عبارت قرآنی ﴿أَدْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ دو روش صحیح دعوت را بنویسید.</p> <p>ه) حدیث شریف امام صادق <small>علیه السلام</small> که می‌فرماید: «... کسانی که به سبب نیکوکاری زندگی دراز دارند از کسانی که به عمر اصلی زندگی می‌کنند، بیشترند» دربردارنده کدام سنت الهی می‌باشد؟</p>			۱
۰/۵ ۰/۵ ۰/۵ ۰/۵	<p>۲ درستی یا نادرستی جمله‌های زیر را مشخص کنید.</p> <p>الف) دوره جوانی دوره کم‌شدن انعطاف و تثبیت خوی‌ها و خصلت‌هاست.</p> <p>ب) احکام و قوانین دین اسلام فقط سعادت و نیک‌بختی اخروی و ابدی را تأمین می‌کند.</p> <p>ج) پیشرفت علمی، پایه‌های استقلال یک ملت را تقویت می‌کند و مانع تسلط بیگانگان می‌شود.</p> <p>د) از ویژگی‌های فرهنگ علمی دوره اسلامی، منحصر نبودن تحصیل علم به طبقه یا قشری خاص بود.</p>			۲
۰/۵ ۰/۵ ۰/۵ ۰/۵	<p>۳ جاهای خالی را با کلمه‌های مناسب پر کنید.</p> <p>الف) اگر توبه با ..... و ..... همراه باشد گناهان را به حسنات تبدیل می‌کند.</p> <p>ب) مخلوقات جهان، از آن جهت که به حکم و اراده الهی ایجاد می‌شوند به ..... الهی وابسته‌اند.</p> <p>ج) در احکام دین، هر دستور خداوند، دلایل خاص خود را دارد که ..... آن حکم و دستور نامیده می‌شود.</p> <p>د) رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله</small> در دوره تمدن اسلامی، با ..... و ..... خویش انقلابی عظیم در جایگاه خانواده و زن پدید آورد.</p>			۳
۰/۵ ۰/۵ ۰/۵ ۰/۵ ۰/۵	<p>۴ به سؤال‌های زیر پاسخ کوتاه دهید.</p> <p>الف) در چه صورت توبه انجام شده و گناه بخشیده می‌شود؟</p> <p>ب) زمینه‌های پیدایش تمدن جدید را بنویسید.</p> <p>ج) در چه صورت یک نظام اجتماعی، توحیدی است؟</p> <p>د) گذر از عصر جاهلیت به عصر اسلام نیازمند چه تغییر و تحولی بود؟</p> <p>ه) اگر کسی حقوق مادی یا معنوی مردم را ضایع کرده است و برای جبران به آنان دسترسی ندارد، چه باید بکند؟</p>			۴
۱	<p>۵ در عبارات زیر گزینه صحیح را تشخیص دهید.</p> <p>الف) مهم‌ترین عامل برای حضور کارآمد در میان افکار عمومی جهان:</p> <p>(۱) استحکام بخشیدن به نظام اسلامی (۲) ترسیم چهره عقلانی و منطقی دین اسلام</p> <p>ب) بیت «این که فردا این کنم یا آن کنم / خود دلیل اختیار است ای صنم» از شواهد وجود اختیار:</p> <p>(۱) مسئولیت‌پذیری (۲) تفکر و تصمیم</p>			۵
۱/۵	<p>۶ ارتباط جمله‌های زیر را مشخص کنید.</p> <p>هر یک از موارد سمت راست با کدام یک از موارد سمت چپ ارتباط دارد؟ (در سمت چپ یک مورد اضافی است).</p> <p>الف) از میوه‌های درخت اخلاص ○ ○ (۱) افزایش معرفت و شناخت نسبت به خدا</p> <p>ب) تأثیر روزه در تقویت اخلاص ○ ○ (۲) دریافت پاداش وصف‌نشده</p> <p>ج) تفکر در آیات و نشانه‌های الهی ○ ○ (۳) دوری از گناه و تلاش برای انجام واجبات</p> <p>○ ○ (۴) راز و نیاز با خداوند و کمک‌خواستن از او</p>			۶

	kheilisabz.com	مدت آزمون: ۹۰ دقیقه	رشته: کلیه رشته‌ها به جز رشته انسانی	دین و زندگی (۳)
نمره	نوبت دوم پایه دوازدهم - نهایی خرداد ۹۸ عمومی		آزمون شماره ۹	
۰/۵ ۱ ۲	۷ اصطلاحات زیر را تعریف کنید. الف) توبه اجتماعی: ب) امداد خاص (توفیق الهی):		۷	
۲ ۵	۸ احکام: حکم هر یک از موارد زیر را بنویسید: واجب - جایز - واجب کفایی - حرام - مستحب (یک مورد اضافی است). الف) هر نوع تجارت به نفع رژیم صهیونیستی ب) خودداری از خرید کالاهای خارجی که سبب وابستگی کشور می‌شود. ج) استفاده از موسیقی غیرسنتی و مدرن د) تولید فیلم‌های سینمایی و تلویزیونی، تاریخی و اجتماعی به منظور گسترش فرهنگ و معارف اسلامی و مبارزه با تهاجم فرهنگی و ابتذال اخلاقی		۸	
۵	۹ به سؤال‌های زیر پاسخ کامل دهید. الف) از مراحل تکمیلی توبه «جبران حقوق الهی» را شرح دهید. ب) با ظهور اسلام، چگونه یکی از جاهل‌ترین جوامع آن روز مشتاق علم گردید؟ ج) نیازمندی جهان به خدا در پیدایش را با دو مقدمه و یک نتیجه استدلال نمایید. د) از آثار و پیامدهای منفی تمدن جدید در حوزه عدل و قسط، افزایش فاصله میان انسان‌های فقیر و غنی در جهان را شرح دهید. ه) عقیده بر توانایی پیامبر ﷺ و اولیای دین ﷺ در برآوردن حاجات انسان چه زمانی موجب شرک و چه زمانی عین توحید است؟		۹	
۲۰	جمع نمرات		موفق باشید	

پاسخ‌نامه تشریحی

۳) بالاخره تنظیم درست رابطه انسان با خدا، خود و دیگران را به دنبال دارد. (دو مورد کافی است).

آزمون شماره ۱ (نوبت اول)

- ۱- زیرا هر موجودی غیر خداوند، خود نیازمند است و باید شخص دیگری نیاز او را برطرف کند؛ اما چون خداوند بی‌نیاز مطلق است و به هیچ چیز وابسته نیست، می‌تواند نیاز هر موجود دیگری را برطرف کند.
- ۲- نادرست - معرفتی عمیق و والاست که در نگاه نخست مشکل به نظر می‌آید، اما هدفی قابل دسترس است.
- ۳- احاطه - دسترسی
- ۴- پدیده‌ها که وجودشان از خودشان نیست، برای موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که خودش پدیده نباشد، بلکه وجودش از خودش باشد.
- ۵- الف) توحید در ربوبیت
ب) توحید در خالقیت
- ۶- نادرست - چون توانایی را از خود آن‌ها دانسته‌ایم، شرک است.
- ۷- چنین اذنی بدین معناست که خداوند آن شخص را در مسیر و مجرای ولایت خود قرار داده است.
- ۸- چون خداوند تنها خالق، مالک و ولی جهان است، تنها رب هستی نیز هست؛ پس او تدبیرگر و پرورش‌دهنده مخلوقات است و جهان را اداره کرده و به سوی مقصدی که برایش معین فرموده هدایت می‌کند.
- ۹- توحید - شرک
- ۱۰- اگر کسی دل به هوای نفس (بت درون) سپرده و او را معبود خود قرار دهد و اوامرش را به فرمان‌های خداوند ترجیح دهد یا در پی کسب رضایت قدرت‌های مادی و طاغوت‌ها (بت‌های بیرون) برآید، چنین شخصی گرفتار شرک عملی شده است.
- ۱۱- مؤمنان با اخلاص
- ۱۲- حسن فعلی یعنی کار به درستی و به همان صورت که خدا فرمان داده است، انجام شود.
- ۱۳- ۱) افزایش معرفت و شناخت نسبت به خداوند
۲) راز و نیاز با خداوند و کمک‌خواستن از او
۳) دوری از گناه و تلاش برای انجام واجبات
- ۱۴- نادرست - چنین شخصی در عمل از اختیار خود بهره می‌برد.
- ۱۵- خدای حکیم
- ۱۶- موجودات جهان از آن جهت که با فرمان و حکم و اراده الهی ایجاد می‌شوند، به قضای الهی وابسته‌اند.
- ۱۷- وجود اختیار و اراده در انسان ناشی از اراده الهی و خواست اوست. به عبارت دیگر خداوند اراده کرده است که انسان موجودی مختار و دارای اراده باشد. در فعل اختیاری، تا زمانی که ما به انجام فعل اراده نکرده‌ایم، آن فعل انجام نمی‌گیرد. در عین حال وجود ما، اراده ما و عملی که از ما سر می‌زند، همگی وابسته به اراده خداوند است. یعنی اراده انسان در طول اراده خداست و با آن منافات ندارد.
- ۱۸- سنت املاء
- ۱۹- نادرست - سنت امتحان و ابتلاء عام‌ترین و فراگیرترین قانون خداوند است که ثابت و همیشگی است.
- ۲۰- توفیق الهی (امداد خاص)
- ۲۱- خداوند با هر امر خیر یا شری ما را می‌آزماید.
- ۲۲- ۱) موجب نگرش صحیح نسبت به تلخی‌ها و شیرینی‌ها، بیماری و سلامت، شکست‌ها و موفقیت‌ها و خلاصه همه حوادث زندگی می‌شود.
۲) دیدگاه مؤمنان را نسبت به وقایع و حوادث جهان از دیگران ممتاز می‌سازد.

۸- الف) حرام (ب) واجب (ج) جایز (د) واجب کفایی
 ۹- الف) توبه‌کننده تلاش می‌کند حقوقی را که با گناه خود ضایع کرده است جبران نماید. دسته‌ای از این حقوق، مربوط به خداوند است. مهم‌ترین حق خداوند نیز، حق اطاعت و بندگی اوست. توبه‌کننده باید بکوشد کوتاهی‌های خود در پیشگاه خداوند را جبران کند؛ برای مثال، نمازها یا روزه‌های از دست داده را به تدریج قضا نماید و عبادت‌های ترک‌شده را به جا آورد؛ البته خداوند نسبت به بندگان خود مهربان است و اگر ببیند که شخص توبه‌کار تلاش خود را کرده و نتوانسته همه گناهان را جبران کند، بقیه موارد را خود جبران نموده و او را عفو می‌کند. ب) نزول تدریجی آیات قرآن کریم و دعوت مکرر این کتاب به خردورزی و دانش از یک طرف و تشویق‌های دائمی رسول خدا از طرف دیگر، سد جاهلیت و خرافه‌گرایی را شکست و یکی از جاهل‌ترین جوامع آن روز را مشتاق علم ساخت.
 ج) مقدمه اول: اگر به خود نظر کنیم، خود را پدیده‌ای می‌یابیم که وجود و هستی‌مان از خودمان نیست. در اشیای پیرامون نیز که تأمل کنیم، آن‌ها را همین‌گونه می‌بینیم؛ حیوانات، نباتات، جمادات، زمین، ستاره‌ها و کهکشان‌ها، همه را، پدیده‌هایی می‌یابیم که وجودشان از خودشان نبوده و نیست. (ما و این جهان پدیده هستیم یعنی وجودمان از خودمان نیست).
 مقدمه دوم: پدیده‌ها، که وجودشان از خودشان نیست، برای موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که خودش پدیده نباشد، بلکه وجودش از خودش باشد.
 نتیجه: ما و همه پدیده‌های جهان، در پدید آمدن و هست شدن خود به آفریننده‌ای نیازمندیم که خودش پدیده نباشد و سرچشمه هستی باشد. این موجود برتر و متعالی «خدا» نامیده می‌شود.
 د) شکل‌گیری نظام‌های سیاسی جدید بر پایه قدرت سرمایه‌داران و نفع‌طلبی فزاینده آنان بود. صاحبان سرمایه و صنعت، منابع طبیعی اکثر نقاط جهان را به بهایی بسیار اندک خریدند و با قدرت نظامی خود تاراج کردند و کالاهای خود را با قیمت‌هایی بسیار سنگین به مردم همان سرزمین‌ها فروختند. بدین ترتیب، بخش کوچکی از جهان روزبه‌روز غنی‌تر شد، ولی بخش اعظم آن در فقر و تنگدستی فرورفت.
 ه) عقیده به توانایی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و اولیای دین علیهم السلام در برآوردن حاجات انسان (مانند شفا دادن) وقتی موجب شرک است که این توانایی را از خود آن‌ها و مستقل از خدا بدانیم. اما اگر این توانایی را صرفاً از خدا و انجام آن را با درخواست اولیا از خداوند و به اذن خدا بدانیم عین توحید است و از این جهت مانند اثر شفابخشی داروست که خداوند به آن بخشیده است.

آزمون شماره ۹ (نوبت دوم)

- ۱- الف) راه درست زندگی با همان صراط مستقیم، عبادت و بندگی است.
 ب) یعنی انسان به جای این‌که سبک زندگی خود را بر مبنای دین و دستورات الهی قرار دهد که پشتوانه‌ای محکم و قابل اعتماد است، هوی و هوس و مکاتب دنیوی را مبنای معیار زندگی خود قرار دهد که سرانجامی تاریک به دنبال دارد (یعنی انسان زندگی خود را بر پایه دستورات الهی بنا نکرده باشد).
 ج) اطاعت از خدا و رسول و امام (پذیرش ولایت الهی و نفی طاغوت)
 د) دانش استوار، اندرز نیکو، بحث و مجادله به روش نیکوتر (ذکر دو مورد کافی است).
 ه) تأثیر اعمال انسان در زندگی او
 ۲- الف) نادرست - این ویژگی مربوط به دوران پیری است، دوره جوانی دوره انعطاف‌پذیری، تحول و دگرگونی است.
 ب) نادرست - احکام و قوانین اسلام، علاوه بر رستگاری آخرت، زندگی سالم در دنیا را نیز تضمین می‌کند.
 ج) درست
 د) درست
 ۳- الف) ایمان - عمل صالح
 ب) قضا
 ج) حکمت
 د) گفتار - رفتار
 ۴- الف) همین که انسان بعد از انجام گناه، در دل احساس پشیمانی کند و زبان حالش این باشد که «چه قدر بد شد دیگر این کار را انجام نمی‌دهم».
 ب) ۱) کلیسا و تعالیم تحریف‌شده (۲) بهره‌گیری از تجربیات سایر تمدن‌ها
 ج) وقتی یک نظام اجتماعی توحیدی است که حاکم و زمامدار آن براساس قوانین الهی به حکومت رسیده باشد و (همان شرایطی را که خداوند برای حاکم تعیین کرده است دارا باشد) و بکوشد قوانین الهی را در جامعه به اجرا درآورد.
 د) گذر از عصر جاهلیت به عصر اسلام نیازمند تغییر در نگرش انسان‌ها و تحولی بنیادین در شیوه زندگی فردی و اجتماعی مردم بود.
 ه) توبه‌کننده باید به نیابت آنان صدقه دهد و برایشان دعای خیر و طلب آمرزش نماید.
 ۵- الف) گزینه «۱»؛ استحکام بخشیدن به نظام اسلامی
 ب) گزینه «۲»؛ بیانگر «تفکر و تصمیم» از شواهد اختیار است.
 ۶- الف) از میوه‌های درخت اخلاص ← (۲) دریافت پاداش وصف‌نشدنی
 ب) تأثیر روزه در تقویت اخلاص ← (۳) دوری از گناه و تلاش برای انجام واجبات
 ج) تفکر در آیات و نشانه‌های الهی ← (۱) افزایش معرفت نسبت به خدا
 میوه‌های درخت اخلاص عبارت‌اند از: ۱) دستیابی به درجاتی از حکمت (۲) نفوذناپذیری در برابر وسوسه‌های شیطان (۳) دریافت پاداش‌های وصف‌نشدنی
 راه‌های تقویت اخلاص عبارت‌اند از: ۱) افزایش معرفت و شناخت نسبت به خدا (۲) راز و نیاز با خدا و کمک‌خواستن از او (۳) دوری از گناه و تلاش برای انجام واجبات
 ۷- الف) اگر جامعه در برخی از ابعاد از مسیر توحید و اطاعت از خداوند خارج شود، نیازمند بازگشت به مسیر توحید و اصلاح، یعنی نیازمند «توبه اجتماعی» است.
 ب) امداد خاص خدای متعال نسبت به آنان که با نیت پاک قدم در راه حق گذارند و سعادت جهان آخرت و رضایت پروردگار را هدف خود قرار دهند، «توفیق الهی» نام دارد.

درس نامه توپ برای شب امتحان

به عنوان مثال می‌توان گفت رابطه خدا با جهان، تا حدی شبیه رابطه مولد با جریان برق است، همین که مولد متوقف شود جریان برق هم قطع می‌گردد و لامپ‌ها نیز خاموش می‌شوند. **○** موجودات پس از پیدایش نیز همچنان مانند لحظه نخست خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند. از این رو دائماً با زبان حال، به پیشگاه الهی عرض نیاز می‌کنند.

ما چو نایبیم و نوا در ما ز توست
ما چو کوهیم و صدا در ما ز توست
ما که باشیم ای تو ما را جان جان
تا که ما باشیم با تو در میان ...
ما عدم‌هاییم و هستی‌های ما
تو وجود مطلق، فانی نما
ما همه شیران ولی شیر علم
حمله‌مان از باد باشد دم‌بدم

تدبیر در قرآن

در آیات زیر تدبیر کنید و به سوالات پاسخ دهید.
﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾
ترجمه: ای مردم، شما به خداوند نیازمند هستید و خدا است که [تنها] بی‌نیاز ستوده است.
پیام: بی‌نیازی و غنی بودن خداوند و نیازمندی مخلوقات به او در هر دو مرحله پیدایش و بقا
﴿يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾
ترجمه: هر آن چه در آسمان‌ها و زمین است، پیوسته از او درخواست می‌کند. او همواره دست‌اندرکار امری است.
پیام: درخواست دائمی موجودات از خداوند و تدبیر امور توسط خداوند
۱- چرا موجودات پیوسته از خداوند درخواست دارند؟
چون همه موجودات برای لحظه‌لحظه وجود خود محتاج و نیازمند خداوند هستند و اگر خداوند لحظه‌ای آنان را به حال خود واگذارد، همه نیست و نابود می‌شوند.
۲- نیاز انسان به خدا شامل چه چیزهایی می‌شود؟
انسان هر چه دارد از خدا دارد و تمام داشته‌هایش از خداست. بالاترین داشته انسان همان نعمت وجود است که خدا به او عطا کرده است. از این رو انسان در هستی خود به خدا نیازمند است و این نیاز همواره و در هر آن است و هیچ‌گاه قطع یا کم نمی‌شود. سایر داشته‌های انسان که همه برآمده از نعمت وجود است نیز همه نیازمند و وابسته به لطف خداست و اگر خدا هر لحظه اراده کند، می‌تواند آن را از انسان بگیرد؛ بنابراین انسان سر تا پا نیازمند به خداوند است.
۳- چرا خداوند هر لحظه دست‌اندرکار امری است؟
نیازهای دائمی موجودات لطف و فیض دائمی را طلب می‌کند. او هر لحظه دارای فیضی جدید و مستمر برای آفریده‌ها است. چنین نیست که خداوند، عالم را آفریده و آن را به حال خود رها کرده باشد، بلکه همواره امور هستی را تدبیر و اداره می‌کند؛ بنابراین او هر لحظه دست‌اندرکار امری است.

آگاهی، سرچشمه بندگی

○ انسان‌های آگاه دائماً سایه لطف و رحمت خدا را احساس می‌کنند و خود را نیازمند عنایات پیوسته او می‌دانند.
هر چه معرفت انسان به خود (خودشناسی) و رابطه‌اش با خدا بیشتر شود:
۱ نیاز به خداوند را بیشتر احساس می‌کند.
۲ عجز و بندگی خود را بیشتر ابراز می‌کند.
افزایش خودشناسی ← درک بیشتر فقر و نیاز ← افزایش بندگی

درس: هستی بخش

نیازمندی جهان به خدا در پیدایش

شناخت اولیه ما نسبت به هستی‌بخش جهان، براساس فطرت خویش است:

۱) او را می‌یابیم و حضورش را درک می‌کنیم.
۲) می‌دانیم که در جهانی زندگی می‌کنیم که آفریننده‌ای حکیم آن را هدایت و پشتیبانی کرده و به موجودات مدد می‌رساند.
○ برای شناخت عمیق‌تر درباره خدا و درک وجود او و شناخت صفات و افعال او، قرآن کریم راه‌های مختلفی به ما نشان می‌دهد که یکی از آن‌ها تفکر درباره نیازمندی بودن جهان در پیدایش خود به خداست:

مقدمه اول: ما و اشیای پیرامون ما (حیوانات، نباتات، جمادات، زمین، ستاره‌ها و کهکشان‌ها)، پدیده‌هایی هستیم که وجود و هستی‌مان از خودمان نبوده و نیست.
مقدمه دوم: پدیده‌ها (که وجودشان از خودشان نیست)، برای موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده هستند. پدیدآورنده‌ای که وجودش از خودش باشد؛ یعنی پدیده نباشد.

ذات نیافته از هستی، بخش

چون تواند که بود هستی‌بخش؟

خشک ابری که بود ز آب تهی

ناید از وی صفت آب‌دهی

به عبارت دیگر: یک موجود فقط در صورتی در وجود خود نیازمند به دیگری نیست که خودش ذاتاً موجود باشد. در این صورت:

الف: پدیده نیست و نیاز به پدیدآورنده ندارد.

ب: همواره بوده است و همواره خواهد بود.

نتیجه: ما و پدیده‌های جهان، در پدیدآمدن و هست شدن خود به آفریننده‌ای نیازمندیم که خودش پدیده نباشد و سرچشمه هستی باشد.
این موجود برتر و متعالی «خدا» نامیده می‌شود.

نیازمندی جهان به خدا در بقا

رابطه انسان با ساخته‌هایش:

۱) انسان پدیدآورنده و خالق اجزا و خواص آن‌ها نیست.
(بتا، در ساخت مسجد، هیچ‌کدام از مصالح مانند خاک، سنگ و ... و خواصشان مانند چسبندگی، استحکام و ... را پدید نیآورده است).
۲) کار انسان در ساخته‌هایش فقط چینش و جابه‌جا کردن مواد است.
۳) بقای آن چه انسان می‌سازد به او وابسته نیست (مسجد با ساخته شدن از بتا بی‌نیاز می‌شود و پس از فوت بتا نیز باقی می‌ماند).

رابطه خداوند با مخلوقات:

۱) خداوند خالق همه موجودات و پدیده‌ها و خواص آن‌هاست. (در مثال بتا و مسجد، خداوند خالق سنگ و گچ و چوب و خواص آن‌ها و حتی خالق بناست).
۲) وجود و هستی همه موجودات و پدیده‌ها وابسته به خداست و خداوند هر لحظه اراده کند، آن‌ها از بین می‌روند.
۳) بقای موجودات به خداوند وابسته است. (برعکس ساخته‌های انسانی که پس از ساخته شدن از انسان بی‌نیاز می‌شوند).

نتیجه:

○ جهان همواره و در هر «آن» به خداوند نیازمند است و این نیاز هیچ‌گاه قطع یا کم نمی‌شود.

ناتوانی در شناخت ذات و چیستی خداوند

موضوعاتی که می‌خواهیم درباره آن‌ها شناخت پیدا کنیم دو دسته‌اند:

1 موضوعاتی که در محدوده شناخت ما قرار می‌گیرند و انسان می‌تواند ماهیت و ذات آن‌ها را شناسایی کند. (گیاهان، حیوان‌ها، ستارگان و کیهانشان‌ها)
2 ذهن ما توان و گنجایش فهم چیستی و ذات چنین موضوعاتی را ندارد، زیرا همه آن‌ها اموری محدود هستند.

3 موضوعاتی که نامحدودند و ذهن ما گنجایش درک آن‌ها را ندارد؛ زیرا لازمه شناخت هر چیزی احاطه و دسترسی به آن است.

ما به دلیل محدودبودن ذهن خود نمی‌توانیم ذات امور نامحدود را تصور کنیم و چگونگی وجودشان را دریابیم.

4 خداوند حقیقتی نامحدود دارد در نتیجه ذهن ما نمی‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کند و ذاتش را شناسایی کند.

به همین دلیل پیامبر ﷺ فرموده است:

«تَفَكَّرُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ»

در همه چیز تفکر کنید ولی در ذات خداوند تفکر نکنید.

اندیشه و تحقیق

با وجود شباهت‌های ظاهری رابطه خدا و جهان با رابطه ساعت‌ساز و ساعت، تفاوت‌های این دو رابطه را بنویسید.

1 وجود جهان از خداست، اما وجود ساعت از ساعت‌ساز نیست و او فقط اجزای ساعت را تنظیم می‌کند.

2 دوام و بقای ساعت وابسته به ساعت‌ساز نیست، اما بقای جهان وابسته به خداوند است.

درس ۲: یگانه‌بی‌همتا

مقدمه

1 مهم‌ترین اعتقاد دینی «توحید و یکتاپرستی» است.

2 اسلام دین توحید و قرآن کتاب توحید است.

3 در اسلام بدون اعتقاد به توحید هیچ اعتقاد دیگری اعتبار ندارد.

4 توحید سرلوحه دعوت همه پیامبران بوده است.

5 قرآن کریم اخلاق، احکام و همه اعمال فردی و اجتماعی مؤمنان را بر مدار توحید قرار داده است.

6 توحید مانند روحی در پیکره معارف و احکام دین حضور دارد و به آن حیات و معنا می‌بخشد.

توحید

توحید به معنای اعتقاد به خدای یگانه است؛ یعنی خدا بی‌همتاست و شریکی ندارد و این بیانگر اصل و حقیقت توحید است.

جمله «لا اله الا الله»:

- پیامبر ﷺ از آغاز رسالت خود از مشرکان می‌خواست با گفتن جمله «لا اله الا الله» دست از شرک و بت‌پرستی بردارند و به خدای یگانه ایمان بیاورند.

- با گفتن این عبارت تمام احکام و حقوق اسلامی فرد به رسمیت شناخته می‌شود و دفاع از حقوق او بر دیگر مسلمانان واجب می‌گردد.

- این جمله فقط یک شعار نبود بلکه التزام (پابندی) به آن، همه زندگی فرد مسلمان را در رابطه با خدا، خویشتن، خانواده، اجتماع و دیگر مخلوقات تغییر می‌دهد.

برخی مراتب توحید

1- توحید در خالقیت

اعتقاد به این که خداوند تنها مبدأ و خالق جهان است، موجودات همه مخلوق او هستند و در کار آفرینش شریک و همتایی ندارد.

«اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ»

ترجمه: خدا آفریننده هر چیزی است ...

پیام: توحید در خالقیت

1 پیامبر ﷺ (به دلیل معرفت برتر و درک بیشتر)، عاجزانه از خداوند می‌خواهد که برای یک لحظه هم، لطف و رحمت خاصش را از او نگیرد و او را به حال خود واگذار نکند: «اللَّهُمَّ لَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ أَبَدًا»
خدایا مرا چشم برهم‌زدنی به خودم وا مگذار.

نور هستی

«اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ...»

ترجمه: خداوند نور آسمان‌ها و زمین است ...

پیام: خداوند نور هستی است و موجودات «وجود» خود را از او می‌گیرند و به سبب او پیدا و آشکار می‌شوند.

نور آن چیزی است که خودش پیدا و آشکار است و سبب پیدایی و آشکار شدن چیزهای دیگری نیز می‌شود.

2 خداوند نور هستی است؛ یعنی:

تمام موجودات، «وجود» خود را از او می‌گیرند و به سبب او پیدا و آشکار شده و پا به عرصه هستی می‌گذارند.

3 هر موجودی در حد خودش تجلی‌بخش خداوند و نشانگر حکمت، قدرت، رحمت و سایر صفات الهی است. به همین دلیل کسانی که به دقت و تأمل در جهان هستی می‌نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کنند و علم و قدرت او را می‌بینند.

دلی کز معرفت نور و صفا دید

به هر چیزی که دید، اول خدا دید

***

به صحرا بنگرم صحرا تو بینم

به دریا بنگرم دریا تو بینم

به هر جا بنگرم کوه و در و دشت

نشان از قامت رعنا تو بینم

تفکر در حدیث

امام علی رضی الله عنه می‌فرماید:

«مَا زَأَيْتُ شَيْئاً أَلَا وَرَأَيْتُ اللَّهَ قَبْلَهُ وَبَعْدَهُ وَمَعَهُ»

هیچ چیزی را ندیدم مگر این که خداوند را قبل و بعد و با آن دیدم.

پیام حدیث

تجلی خداوند در موجودات و آفریده‌هایش؛ یعنی خداوند بی‌پایان، تمام جهان را پر کرده و همه‌جا حضور دارد و این حضور چنان نزدیک است که جدا انگاری مخلوقات از خدا امری ناممکن است؛ یعنی هم در دل تک‌تک ذرات عالم حضور دارد و هم خارج از آن‌ها. از این‌رو، انسان اگر اهل تفکر و تقوا باشد، به لطف الهی به مقامی می‌رسد که در همه چیز خدا را می‌بیند؛ یعنی تمام اشیا، مظهر و آیه و نشان‌دهنده خدا هستند و آیه، ماورای خود را نشان می‌دهد نه خود را.

1 مقصود امام علی رضی الله عنه از این که می‌فرماید قبل و بعد و همراه هر چیزی خدا را دیدم چه می‌باشد؟

تعبیر «رأيت الله قبله» اشاره به این نکته دارد که آن حضرت با نگاه دقیق وقتی به اشیا می‌نگرد، درمی‌یابد که همه این اشیا پدیده‌هایی هستند که قبلاً نبوده‌اند؛ پس حتماً علتی آن‌ها را به وجود آورده است، پس پی به خالق آن می‌برد.

تعبیر «معه» اشاره به این دارد که آن حضرت وقتی می‌نگرد که این شیء سرتاسر نیاز و فقیر در حال حاضر وجود دارد، پس درمی‌یابد که بقای آن مرهون خداست.

تعبیر «بعده» اشاره به این دارد که ایشان وقتی می‌بینند که این شیء بعد از مدتی از بین رفت، می‌دانند که تنها خداست که خالق موت و حیات است؛ پس در فنای شیء

نیز باز خدا را مشاهده می‌کنند.

۲- توحید در مالکیت

هر کس چیزی را پدید می‌آورد، مالک آن است. چون خداوند تنها خالق جهان است، پس تنها مالک آن نیز هست.

﴿وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ...﴾

ترجمه: آنچه در آسمان‌ها و آنچه در زمین است، از آن خداست.

پیام: خداوند مالک هستی است.

۳- توحید در ولایت

وقتی کسی مالک چیزی است، حق تصرف و تغییر در آن را هم دارد و دیگران بدون اجازه او نمی‌توانند در آن تصرف کنند. به این حق تصرف، ولایت و سرپرستی می‌گویند.

﴿... مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا﴾

ترجمه: آن‌ها هیچ ولی [سرپرستی] جز او ندارند و او در فرمانروایی خویش کسی را شریک نمی‌سازد.

پیام: توحید در ولایت

چون خداوند تنها مالک جهان است، پس تنها ولی و سرپرست جهان نیز هست و مخلوقات فقط به اذن و اجازه او می‌توانند در جهان تصرف کنند.

اذن خداوند به مخلوقات برای ولایت:

به این معنا نیست که خداوند ولایت خود را به دیگری واگذار کرده است.

به این معناست که آن شخص را در مسیر و مجرای ولایت خود قرار داده است.

خداوند پیامبر ﷺ را ولی انسان‌ها معرفی کرده است یعنی ایشان را واسطه ولایت خود و رساننده فرمان‌هایش قرار داده است.

۴- توحید در ربوبیت

ربّ به معنای مالک و صاحب اختیاری است که تدبیر و پرورش مخلوق به دست اوست. کسی که خالق، مالک و ولی چیزی باشد، می‌تواند آن را تدبیر کرده و پرورش دهد.

خداوند تنها خالق، مالک و ولی جهان است، پس تنها «رب» هستی نیز هست و جهان را اداره می‌کند و به سوی مقصدی که برایش معین فرموده هدایت می‌کند و پیش می‌برد.

رابطه تدبیر خداوند و تدبیر انسان:

توحید در ربوبیت به این معنا نیست که موجودات (به ویژه انسان) قدرت تدبیر ندارند. (باغبانی که زحمت می‌کشد، رشد درختان نتیجه تدبیر اوست.)

توحید در ربوبیت به این معناست که انسان و تدبیرش همه از آن خدا و تحت تدبیر او هستند. (باغبان و تدبیرش، تحت تدبیر خداست.)

﴿قُلْ أَغْيَرَ اللَّهُ آبَعِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ...﴾

ترجمه: بگو: آیا جز خدا پروردگاری را بطلبم در حالی که او پروردگار همه چیز است؟ ...

پیام: توحید در ربوبیت و نفی شرک در ربوبیت

شرک و مراتب آن

شرک: به معنای شریک قرار دادن برای خداست.

مشرک: کسی است که معتقد باشد خداوند شریک دارد.

۱- شرک در خالقیت: اعتقاد به این که چند خالق جهان را آفریده‌اند.

بررسی تصور نادرست وجود چند خالق (شرک در خالقیت):

این تصور که چند خدا وجود دارد و هر کدام خالق بخشی از جهان هستند یا با همکاری هم این جهان را آفریده‌اند به معنای آن است که:

الف: هر کدام از آن‌ها محدود و ناقص هستند و به تنهایی نمی‌توانند کل جهان را خلق کنند.

ب: هر یک از خدایان مذکور کمالاتی دارند که دیگری آن کمالات را ندارد و گرنه عین همدیگر می‌شوند و دیگر چند خدا نیستند.

چنین خدایان ناقصی، خود نیازمند هستند و هر یک از آن‌ها به خالق کامل و بی‌نیازی احتیاج دارند.

نتیجه: تصور چندخدایی صحیح نیست و خدای واحد آفریننده جهان است.

۲- شرک در مالکیت: اعتقاد به این که علاوه بر خداوند و در کنار او، دیگران هم مالک

بخشی از جهان هستند.

(شرک در خالقیت منجر به شرک در مالکیت هم می‌شود.)

۳- شرک در ولایت: اعتقاد به این که علاوه بر خداوند و در کنار او دیگران نیز خودشان

سرپرستی و حق تصرف در جهان را دارند.

۴- شرک در ربوبیت: اعتقاد به این که علاوه بر خداوند و در کنار او دیگران نیز تدبیر

امور موجودات را بر عهده دارند. بازکردن حساب جداگانه برای مخلوقات در کنار ربوبیت

الهی و گمان تدبیر امور، مستقل از خداوند، شرک در ربوبیت است.

تدبیر در قرآن

الف: با توجه به اهمیت سوره توحید و جایگاه آن در قرآن کریم، در آیات این

سوره تدبیر کنید و پیام‌های آن را به دست آورید.

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ (۱) اللَّهُ الصَّمَدُ (۲) لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ (۳)

و لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ (۴)﴾

پیام‌ها:

۱) آیه اول اشاره به یگانگی خدا دارد و بیان می‌کند که خداوند در همه چیز یکتاست.

۲) آیه دوم بیان می‌کند که: الف) خداوند از هر جهت کامل و بی‌نیاز است.

ب) تنها خداوند است که سزاوار قصدکردن و برطرف کردن نیاز مخلوقات است.

پ) توجه تمام موجودات، خواسته یا ناخواسته به سوی خداست.

۳) آیه سوم؛ بیانگر این موضوع است که رابطه خداوند با موجودات، رابطه آفرینش

است نه زایش. او موجودات را می‌آفریند، یعنی از نیستی به هستی می‌آورد نه آن که

خود بزاید (لم یولد).

خداوند علتی ندارد و از چیزی به وجود نیامده است. مولود، معلول است و نمی‌تواند

خدا باشد (و لم یولد).

۴) در آیه چهارم، هرگونه هم‌طرزای سایر موجودات با خداوند چه در ذات، چه در

صفات و چه در افعال او نفی می‌شود. به عبارت دیگر، خداوند هیچ همتا و شبیهی ندارد.

تکته: آیات ﴿لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ * وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ این پیام را می‌رسانند که

خداوند پدیده نیست و نیازی به پدیدآورنده ندارد، بلکه او تنها پدیدآورنده‌ای است

که تمام جهان، هستی خود را از او می‌گیرند.

ب: با توجه به آیه ۱۶ سوره رعد، به سؤالات زیر پاسخ دهید.

﴿قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ قُلْ أَ فَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ

لَا يَمْلِكُونَ لِنَفْسِهِمْ نَفْعًا وَ لَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَ الْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي

الظُّلُمَاتُ وَ النُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ

كُلِّ شَيْءٍ وَ هُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ﴾

ترجمه: بگو پروردگار آسمان‌ها و زمین کیست؟ بگو خدا است. بگو آیا غیر از او

سرپرستانی گرفته‌اید که [حتی] اختیار سود و زیان خود را ندارند؟ بگو آیا نابینا و

بینا برابر است؟ آیا تاریکی‌ها و روشنایی برابرند؟ آیا آن‌ها شریک‌هایی برای خدا قرار

داده‌اند که [آن شریکان هم] مثل خداوند مخلوقی خلق کرده‌اند و خلقت‌ها هم بر

آن‌ها مشتبه شده است؟ [و از این‌رو شریکان را نیز مستحق عبادت دیده‌اند؟!] بگو

خالق همه چیز خداست و او یکتای مقتدر است.

۱- کسی را می‌توانیم به عنوان ربّ خود انتخاب کنیم که خالق جهان است (قل الله).

۲- کسی که اختیار سود و زیان خود را ندارد، نمی‌تواند سرپرست و ولی مردم باشد.

۳- در چه صورت جا داشت که مردم در اعتقاد به توحید در شک بیفتند؟

اگر آن‌چه را که مشرکان شریک خدا قرار می‌دهند، همچون خدا مخلوقاتی خلق کرده بودند.

ب: مراتب توحید یا شرک را در آیات ذکرشده مشخص کنید.

○ آیات سوره توحید:

﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ ← همه مراتب توحید (توحید در خالقیت، مالکیت، ولایت و ربوبیت)

﴿اللَّهُ الصَّمَدُ﴾ ← این آیه به صفت غنی‌بودن خدا پرداخته و اشاره‌ای به بحث

مراتب توحید ندارد.

﴿لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ﴾ ← این آیه اشاره‌ای به مراتب توحید و شرک ندارد.